

MILAN KOS, mag. farm., spec. med. biokem.

1938–2021

V spomin

Konec leta 2021 (23. novembra) se je po težki bolezni pretrgala življenjska nit spoštovanemu kolegu Milanu Kosu, upokojenemu vodji službe za laboratorijsko diagnostiko v Zdravstvenem domu (ZD) Maribor. Pretežni del zadnjega leta življenja je po nasvetu zdravnikov zaradi hudih bolezenskih tegob prebil v domu za starejše. Pokopali so ga 3. decembra 2021 v Središču ob Dravi. Družina je objavila osmrtnico v mariborskem dnevniku Večer. A v tesnobnem koronskem času žalostna vest ni prodrla do src magistrovih kolegov po Sloveniji. Zavestno se nas je dotaknila šele letos. Sklenili smo, da se bomo njegove vloge v slovenski klinični biokemiji spomnili na naši spletni strani ob 2. obletnici njegove smrti. To obljubo zdaj izpolnjujemo.

Magister Kos se je rodil 25. novembra 1938 v Slovenj Gradcu. Svoji soprogi je povedal, da je zadnje leto vojne začel hoditi v nemško šolo. Po osvoboditvi pa ga je oče, prosvetni delavec, ponovno vpisal v prvi razred – tedaj že slovenske šole. Gimnazijo je obiskoval na Ravnah na Koroškem, maturiral 1957 in se odločil za študij farmacije. Prve štiri semestre je opravil v Ljubljani, naslednje pa v Zagrebu in tam diplomiral 1964. Po pripravništvu v Lekarni Center v Mariboru in vojaški obveznosti je 1. junija 1966 prišel v ZD Maribor in postal vodja diagnostičnega laboratorija. Temu delovnemu mestu je ostal zvest 38 let. Junija 1977 je končal specializacijo iz medicinske biokemije; v tistih časih je bilo teh specialistov v osnovnem zdravstvu še zelo malo. Ko se je kot specializant spoprijemal z zahtevno hematološko laboratorijsko diagnostiko kostnega mozga, ga je skozi labirint zdravih ter patološko spremenjenih celic vodila asistentka Jožica Oblak - Berce, univ. dipl. biol. Kolega Kos je bil med zadnjimi specializanti, ki so bili deležni sistematičnega pouka pri njej, preden se je upokojila. Tudi to je pripomoglo, da je šel na specialistični izpit dobro pripravljen.

Magister Kos je bil odgovoren za delo in razvoj laboratorija v zdravstveni ustanovi, ki je bila nekaj časa največji zdravstveni dom v prejšnji skupni državi. Potem ko se je vrnil s specializacije, je postopoma začel uvajati nove analize (naloga, ki se nikoli ne konča!), ob tem je ustno in s pisanjem navodil razlagal postopke laboratorijskim delavcem ter drugemu zdravstvenemu osebju. Vpeljal je redno preverjanje kakovosti

dela po pravilih, za katere smo se v stroki dogovorili, ter uvedel sprotno statistično obdelavo rezultatov, pridobljenih pri analizah kontrolnih serumov. Ob izboljševanju laboratorijskih preiskav ter širjenju njihovega izbora je moral vsak dan premagovati materialne in organizacijske težave: boril se je za ustrezne prostore, opremo in aparature ter za nujno potrebne laboratorijske delavce vseh izobrazbenih stopenj – z rednim šolanjem ali dodatnim izobraževanjem že zaposlenih sodelavcev. Kot kolegi po drugih laboratorijih se je trudil, da bi pri analizah polagoma prešli z ročnih postopkov na delo z analizatorji, da bi tako zmogli tekoče in kakovostno narediti naročene laboratorijske preiskave. Prvo rahlo olajšanje pri delu in zaupanje, da tehnološke izboljšave prihajajo, jim je prinesel preprosti polavtomatski enokanalni biokemijski analizator; postopoma so sledili bolj izpopolnjeni in zato zmogljivejši večkanalni analizatorji (biokemijski in hematološki). – Laboratorij ZD Maribor je sodeloval s tovarno Lek, ko se je lotila priprave reagentov in nekaterih kontrolnih vzorcev za takratne hematološke analizatorje firme Coulter, da nam teh tekočin ne bi bilo treba uvažati. – Z razvojem kliničnobiokemične vede po svetu in doma se je povečevalo število naročenih laboratorijskih preiskav in s tem tudi administrativno delo. Kolega Kos se je zato začel v devetdesetih letih preteklega stoletja seznanjati z informacijskim sistemom in poskrbel, da je ta postal nepogrešljiv pri vsakodnevnem delu v laboratoriju.

Poleg zadolžitve v matičnem laboratoriju je med njegove delovne obveznosti spadalo tudi vodenje področnih laboratorijev v enotah osnovnega zdravstva, združenih v ZD Maribor. Biokemične analize so vedno delali le v centralnem laboratoriju v Mariboru. Skrbeti je moral tudi za pravilno odvzemanje biološkega materiala v obratnih ambulantah v industriji. Kasneje je strokovno nadziral laboratorije v samostojnih zdravstvenih domovih v Slovenski Bistrici, Lenartu, Ormožu, Ptuj.

V mariborskem zdravstvenem domu si je Milan Kos z delavnostjo, poštenostjo ter spoštljivim odnosom do zaposlenih in bolnikov pridobil resnično zaupanje. Po dobro opravljenih nalogah v sindikatu in različnih komisijah je bil v tistem času, ko so nastajale temeljne organizacije združenega dela, izbran za vodenje Službe za skupne potrebe strokovnih enot; obsegala je laboratorijsko dejavnost, rentgensko diagnostiko, fizikalno terapijo in centralno sterilizacijo (1).

Z razumevanjem in naklonjenostjo je sprejel in opravljal naloge mentorja za člane kolektiva, ki so se pripravljali za strokovni ali specialistični izpit. Od leta 1991 pa skoraj do upokojitve je bil tudi izpraševalec pri strokovnih izpitih laboratorijskih tehnikov.

Ob vodenju laboratorija je rad sodeloval pri dejavnostih Farmacevtskega društva Slovenije (FDS), ki se je leta 1972 preimenoval v Slovensko farmaceutsko društvo (SFD). Včlanil se je 1966 in bil naslednje leto razporejen v sekcijo medicinskih biokemikov. Ko je oktobra 1970 prof. dr. Niko Jesenovec, mag. farm., spec. med. biokem., v Mariboru pripravil prve biokemijske dneve z vodilno temo funkcionalna diagnostika želodčnih bolezni (2, 3), je sodeloval magister Kos v pripravljalnem odboru kot tajnik. Sekcija medicinskih biokemikov se je od 1978 imenovala Združenje medicinskih biokemikov (ZMB) pri SFD. Leto dni po tem smo kolega Kosa izvolili za podpredsednika izvršilnega odbora ZMB pri SFD (mandat 1979–1981); član izvršilnega odbora je bil prvič v obdobju 1981–1983, nato še zaporedoma v obdobjih 1988–1991–1993. V pripravljalnem odboru za drugi medsekcijski sestanek slovenskih in hrvaških medicinskih biokemikov junija 1980 v Radencih je Milan Kos prevzel naloge blagajnika. Na tem pomembnem srečanju smo se dogovorili za pravila pri obveznem uporabljanju mednarodnih merskih enot (Le Système International des Unités, SI) pri laboratorijskih izvidih od prvega januarja 1981 naprej. Marca 1992 sta na strokovnem sestanku ZMB pri SFD v Slovenj Gradcu kolega Majda Piskar, univ. dipl. biol., in Milan Kos, mag. farm., predavala o standardizaciji postopka, s katerim določamo hitrost sedimentacije eritrocitov v krvi.

Ker je magister Kos precej natančno poznal razmere v osnovnem zdravstvu, je bil septembra 1977 izbran v Kolegij kliničnih in biokemičnih laboratorijev Republike Slovenije; tu so ga zadolžili, da je napisal navodilo za analizo želodčnega soka (4). V letu 1982 so ga v tem organu razporedili v komisijo, ki je skrbela, da so laboratoriji prišli do uvoženega raznovrstnega laboratorijskega potrošnega materiala. Naslednje leto so to komisijo združili s komisijo za kemikalije. V novem telesu je kolega Kos delal na ožjem področju, pri preskrbi s potrošnimi rezervnimi deli za aparature iz uvoza. Po osamosvojitvi Slovenije so po novih pravilih ustanovili Razširjeni strokovni kolegij za laboratorijsko diagnostiko. Milan Kos je bil vanj imenovan za obdobje 1997–2000 in tu razporejen v komisijo za razvrstitev (klasifikacijo) laboratorijskih storitev. Sklepi in odločitve te komisije bi bili vključeni v Slovensko klasifikacijo zdravstvenih storitev, ki so se je lotili v tedanjem Kliničnem centru Ljubljana.

Na prvi redni skupščini Zbornice laboratorijske medicine Slovenije (ZLMS) 11. marca 1993 je bil kolega Kos izvoljen v začasno komisijo za pripravo pravilnika o

laboratorijski diagnostični dejavnosti, v drugem mandatnem obdobju ZLMS 1996–2000 pa je opravljal funkcijo člana izvršilnega odbora (5).

V letu, ko se je magister Kos upokojil, so ga s priznanjem počastili farmacevti, čez štiri leta pa še klinični biokemiki. Tako je pri SFD maja 2004 prejel Minařikovo priznanje »za strokovno delo na področju klinične biokemije, ki obsega organizacijo laboratorijske službe, mentorstvo, uvajanje novih tehnologij in plodno publicistično delo« (6). Za priznanje so ga predlagali farmacevti na občnem zboru mariborske podružnice SFD aprila 2003 (7). - Novembra 2008 mu je Slovensko združenje za klinično kemijo (SZKK), ki je samostojno društvo od prvega januarja 1995, v Ljubljani podelilo priznanje »za prispevek k razvoju klinične kemije in laboratorijske medicine ter zavzeto delo v društvu«. Tako smo zapisali v zborniku nagrajencev (8).

In kako se je Milan Kos po delovnih obveznostih in ob zgoraj naštetih funkcijah skušal sprostiti ali si odpočiti? Za odgovor vemo: kadar si je zaželel miru, se je najraje odpravil v planine. Manjšo skupino pohodnikov, v kateri sem bila tudi podpisana, nas je skupaj s soprogo Anico konec poletja 1980 v treh dneh vešče popeljal čez Pohorje od Maribora do Slovenj Gradca in nam pokazal tamkajšnje lepote. Njegov drugi konjiček je bil šah.

Po upokojitvi 2004 je nekaj časa še delal kot laboratorijski svetovalec ter se udeleževal naših strokovnih srečanj. Najraje pa je čas preživljal v naravi. Zato sta si s soprogo kupila majhno posestvo pri Zgornji Polskavi; z veseljem je delal na njem, dokler mu je zdravje to dopuščalo.

Magister Milan je ob vodenju velikega laboratorija v osnovnem zdravstvu doživljal uspehe, pa tudi grenke ure, saj so naši stroki sredstva za materialne potrebe velikokrat odmerjali počasi, po kapljicah. A to ni spremenilo njegove življenjske naravnosti: vedno je imel ljudi rad! Svoje izkušnje je nevsiljivo, prijazno in dobrohotno delil s kolegi ter sodelavci. V ZD Maribor naslednji rod laboratorijskih delavcev sledi njegovi viziji in nadaljuje delo na temeljih, ki jih je postavil v nelahkih začetnih časih. Hkrati pa mladi optimistično in z vero vase orjejo tudi nove brazde. To bi ga veselilo.

Spoštovani kolega Milan, zahvaljujemo se Ti za vse, kar si v dolgih letih prispeval k slovenski klinični biokemiji. Še posebej smo Ti hvaležni za vzorne medčloveške stike ter topel tovariški odnos do kolegov in sodelavcev. Ohranili bomo svetel spomin nate.

Marta Kramberger

november 2023

Zahvale

Za marsikatero pojasnilo se iskreno zahvaljujem pokojnikovi soprogi gospe Anici Kos. Pomembne arhivsko gradivo in literaturo so mi priskrbeli Vesna Süssinger, univ. dipl. oec., poslovna tajnica v SZKKLM, Boža Janžekovič, univ. dipl. biol., strokovna referentka v Univerzitetni knjižnici Maribor, Leopold Mikec Avberšek, arhivski sodelavec in višji bibliotekar v Pokrajinskem arhivu Maribor, dr. Andrijana Tivadar, mag. farm., generalna sekretarka SFD. Pri iskanju gradiva o delovanju RSK v prvem desetletju samostojne države so mi naklonjeno pomagali Maja Brenčič, analitik, KIKKB UKC Ljubljana, ter specialista med. biokemije doc. dr. Ivica Avberšek-Lužnik, mag. farm., in prof. dr. Borut Božič, mag. farm. Vsi imenovani so se trudili, da bi skupaj razkrili tančice, ki zakrivajo tisti čas. Vsakomur od njih sem res hvaležna za pomoč. M. K.

Podatke sem črpala iz arhiva SZKKLM; poleg te osnove sem uporabila še vire in literaturo:

- (1) Kos M. Pregled laboratorijske dejavnosti od 1957 do 1982. Naše združeno zdravstvo, glasilo delavcev SB Mb, ZD Mb, Mariborskih lekarn in lekarne Slovenska Bistrica. 1983; 3 (7): 4
- (2) Jesenovec N. Prvi biokemijski dnevi v Mariboru od 23. do 24. oktobra 1970. Farm Vestn 1970; XXI (9-12): 338-339
- (3) Zaključki biokemijskih dnevov v Mariboru, 24. okt. 1970. Ur. Matko I, Jesenovec N, Andrejević M. Farm Vestn 1972; XXIII (1): 79-82
- (4) Kos M. Postopek za analizo želodčnega soka. Novis, glasilo Skupnosti zdravstvenih delovnih organizacij SRS. 1979; VI (3): 24-25
- (5) Meško Brguljan P. et al. Naših 30 let. Jubilejna monografija ob tridesetletnici ustanovitve Zbornice laboratorijske medicine Slovenije 1992–2022. ZLMS. Ljubljana, 2022: 14 in 20
- (6) Podelitev društvenih priznanj v letu 2004. Farm Vestn 2004; 55 (2): 232-234
- (7) Arhiv Odbora za podelitev društvenih priznanj pri SFD. Leto 2004.
- (8) Kramberger M, Kobe J-M, Gorenjak M. Milan Kos, mag. farm., spec. med. biokem. V: Društvena priznanja 2004–2012: 45. Ur. Kramberger M. Izd. SZKK. Ljubljana, 2012